

L'Institut d'Estudis Catalans, acadèmia de les ciències i les humanitats, fou fundat ara fa cent anys, al juny de 1907. Fou creat per al conreu científic, al més alt nivell, de la cultura i el coneixement dins la comunitat nacional catalana. L'inspirava una voluntat de participació cívica de la classe intel·lectual i científica catalana en el progrés de tothom. Els catalans hem estat de sort amb la seva instauració. En la majoria dels països la lògica nacionalista imposà la creació d'acadèmies, de biblioteques, d'universitats, de museus, de laboratoris i de tantes altres institucions. En el nostre cas, on la dimensió estatal pròpia ens mancava, el necessari procés d'institucionalització fou endegat, amb excepcional encert, per Enric Prat de la Riba, amb el suport d'un estol tan migrat com potent alhora de savis patriotes modernitzadors. L'Institut és el fruit més significatiu de la primera generació modernitzadora del catalanisme.

L'exposició que presentem vol posar a l'abast de la ciutadania el passat i el present de l'Institut, però també la seva projecció vers l'esdevenidor, com a institució cabdal de la civilització catalana, en la seva època moderna i contemporània.

Conflüen en la fundació de l'Institut diversos corrents. D'antuvi, una voluntat ferma de crear amb eficàcia i racionalitat les institucions absents de l'esfera pública nacional. En condicions de gran precarietat administrativa –Prat de la Riba arribava tot just a la presidència de la Diputació Provincial barcelonina– hom passava del catalanisme romàntic i nostàlgic a la reivindicació d'eines institucionals que fossin a l'altura del fort desenvolupament industrial del nostre país. A l'altura també de la seva recuperada fe en ell mateix, amb una societat civil forta, com a país capaç d'incorporar-se al capdavant de la revolució econòmica i urbana que era pròpia d'unes poques altres societats europees.

L'empenta modernitzadora catalana d'aquell temps volia transformar el país perquè Catalunya fos, encara més, ella mateixa. El país responia així a la seva característica *tradició de modernitat*. En efecte, a Catalunya no hi ha primordialment una disjuntiva entre tradició i modernitat, sinó més aviat un anhel tradicional de modernització. La modernitat constitueix la tradició més característica del poble català. Aquesta exposició n'és la prova eloqüent.

Amb el capteniment modernitzador, l'Institut fou l'invent i la solució per a una nació endèmicament precària en l'educació superior i en la producció regular de coneixement científic, amb escassíssims recursos. La migradesa de les institucions universitàries i de recerca científica a Catalunya era tan extrema aleshores que el modest Institut inicial pogué, de bell antuvi, acomplir amb èxit notable les tasques encomanades, amb recursos limitadíssims. L'Institut, però, naixia enfortit per la ideologia racionalista, europeïsta i «mediterrània» del Noucentisme. És per això que la lacònica expressió «l'Institut és el Noucentisme» no és gens fora de lloc.

L'Institut d'Estudis Catalans s'inspirà, doncs, d'un impacient desig d'enriquir el país amb les institucions imprescindibles, que no hi eren, com ara una biblioteca nacional, un servei de preservació i protecció del nostre massiu patrimoni arqueològic i històric, i diversos serveis i laboratoris escandalosament inexistent. Els seus fundadors sentiren també, amb urgència, la necessitat de la tasca punyent de codificar, normativitzar i preservar la llengua catalana. Tots aquests objectius foren entesos com un sol feix de feines a complir.

Així, només dos mesos després de la seva fundació, sortien les primeres expedicions de rescat cap als Pallars i la Ribagorça per a salvar l'extraordinari patrimoni romànic del país. Des del segon pis del Palau de la Generalitat, on hom li havia trobat aixopluc, l'any següent l'Institut començà a crear, amb una adquisició inicial, la que esdevindria Biblioteca Nacional de Catalunya. Aviat encetà les excavacions arqueològiques d'Empúries i inicià contactes amb altres acadèmies foranes. El 1911, l'Institut creava, a més d'una Secció de Ciències, una Comissió Lexicogràfica, que hauria de dur a bon port un diccionari general i un conjunt de treballs gramaticals i modernitzadors, sota la inspiració de Pompeu Fabra. Uns anys després, el 1922, l'Institut s'unia al moviment que aleshores fundava la Unió Acadèmica Internacional, amb la qual continua col·laborant estretament avui.

Aquesta exposició dóna fe de moltes de les aportacions d'alta cultura i ciència que ha fet l'Institut durant el seu segle d'existència. Des del Servei Meteorològic fins als estudis de fauna i flora, des de la recerca arqueològica fins als estudis de patologies com ara el paludisme, des de la recerca geològica fins a la lingüística, l'Institut entenia i entén avui la seva missió com a servei al país al més alt nivell del coneixement, de la ciència i de la cultura. Aquest fou, i és, el seu capteniment.

El traspàs a la nació de les seves creacions institucionals, una rere l'altra, ha estat part essencial de la tasca de l'Institut. Heus ací una missió històrica que no s'ha clos mai, sobretot si recordem que algunes creacions molt recents –com ara el Centre de Recerca Matemàtica– encaixen prou dins d'aquesta tradició. Nogensmenys, la notable expansió universitària i científica que han experimentat Catalunya i tots els Països Catalans durant els darrers decennis han canviat radicalment la situació en aquest terreny. Si fem abstracció dels molts anys de persecució anticatalana –sota les dues dictadures, la del general Primo de Rivera i la més dura i llarga del general Franco–, on la mera supervivència de l'acadèmia com a tal era el servei més gran que hom podia retre a la nació, hem d'entendre que la política original d'omplir buits esgarrafosos ja no és la mateixa. La mera presència, avui, d'una Conselleria del Govern català dedicada a la recerca i al món universitari, des del moment del retorn de la democràcia espanyola, transformà el panorama d'una manera radical.

El fort desenvolupament actual del món universitari català i l'expansió de la recerca científica en tots els camps podrien haver comportat una pèrdua greu de la seva tasca tradicional supletòria i compensatòria. Llevat, naturalment, de la seva funció oficial com a acadèmia de la llengua, que pertoca a l'Institut en el seu conjunt, tot i que les tasques més professionalitzades i especialitzades recaiguin en la Secció Filològica. L'aparició enguany de la nova edició revisada i ampliada del diccionari normatiu de l'Institut n'és l'exemple més conegut per la ciutadania.

Tanmateix, la nostra acadèmia ha estat sempre força conscient del pas enrere que representaria per a l'alta cultura i ciència del país que l'Institut d'Estudis Catalans esdevingués una corporació dedicada només als aspectes més convencionals d'una *société savante*, amable lloc de trobada dels savis del país. Les seves tasques i obligacions no li ho permeten, però. La seva visió pròpia, avui, en el moment del seu primer centenari, és la de ser, ans que res, una acadèmia activa, que no accepta que la seva funció consisteixi únicament a ser un àmbit de trobada i d'aixopluc moral dels seus membres.

L'Institut d'Estudis Catalans avui es legitima pel seu arrelament cultural, científic i social als països de cultura, llengua i civilització catalanes. Les seves societats filials, que són molt nombroses, apleguen actualment la xifra prou eloqüent de més de 8.600 socis, que conreen les disciplines més diverses –la matemàtica, els estudis hebraics, la literatura, la filosofia, la biologia, la història natural, l'economia política, la sociologia...– amb un conjunt molt

ample de publicacions en llengua catalana i, en alguns casos prou significatius, en la *lingua franca* del nostre temps, l'anglès. L'Institut forma, en el seu conjunt, una «acadèmia d'acadèmies», on cadascuna de les cinc seccions, unides en una sola casa del coneixement, respon nogensmenys a l'ordre comú i compartit de l'arbre de la ciència a casa nostra.

Els debats públics sobre les qüestions pròpies de les ciències i les humanitats contemporànies, l'execució de programes de recerca molt diversos, sovint internacionals, i la incorporació activa de l'Institut a la transmissió i l'emmagatzematge de continguts científics digitalitzats i a l'abast de la comunitat científica, amb un accés de la ciutadania a la seva feina a través de la xarxa (*www.iec.cat*), garanteixen l'entrada de la nostra acadèmia nacional al segle XXI amb la dignitat que cal esperar d'una acadèmia capdavantera i moderna. La seva vocació de responsabilitat pública és ben palesa en els *llibres blancs* que publica l'Institut sobre temes crucials per al país, de vegades a petició governamental, d'altres per iniciativa pròpia. Aquest ha estat el cas de l'ampli informe sobre les conseqüències del canvi climàtic a Catalunya, del treball en curs sobre l'ús del sòl al territori, o del dictamen sobre l'estat present de l'ús social de la llengua catalana. Els resultats d'esforços com aquests constitueixen materials i documents de referència molt considerables. Són expressions indiscutibles de la vitalitat i l'empenta de la nostra acadèmia nacional.

La contínua producció de treballs i revistes científiques en tots els camps, sovint en estreta col·laboració amb universitats i centres de recerca, continua el seu procés creixent. L'aparició dels volums de *La ciència en la història dels Països Catalans*, en col·laboració amb la Universitat de València, o de l'obra pluridisciplinària recent sobre sismologia i terratrèmols a Catalunya, o del diccionari mateix tot just esmentat, palesen aquesta activitat actual. Apareixen així obres de referència rigoroses i originals que són sovint d'evident utilitat immediata.

La producció científica de l'Institut, així com la seva funció viva com a lloc de trobada de tots els camps del coneixement i del saber, com a fòrum permanent d'anàlisi i debats humanístics i científics, són la prova fefaent que l'acadèmia representa molt avui per a la nació i la cultura a la qual serveix. El reconeixement que rebé per part de totes les universitats catalanes, palès a la inauguració del curs acadèmic 2006-2007 a la lleidatana Seu Vella, enfortí la funció de l'Institut com a ens transversal d'alta cultura, ciència i coneixement.

Tot això permet a l'Institut guaitar un passat, del qual aquesta exposició és la crònica, sense cap excés de nostàlgia. Els seus temps fundacionals i passats de glòria —que inclouen períodes de supervivència gairebé heroica— són un esperó constant perquè avui continuem emulant la feina feta amb un esforç digne de la nació catalana i del seu anhel tradicional d'universalisme i de fraternitat. El nostre capteniment com a catalans del segle XXI, amb una tasca engrescadora però prou difícil al davant nostre, obliga i esperona l'Institut d'Estudis Catalans a continuar la feina del passat amb les exigències morals del present.

SALVADOR GINER
President de l'Institut d'Estudis Catalans